

Fikriye Çelik

Dr. Öğretim Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi/İletişim Fakültesi/Gazetecilik Bölümü, Sivas/Türkiye
Assistant Professor, Cumhuriyet University/Faculty of Communication/Department of Journalism,
Sivas/Turkiye

eposta: fcelik@cumhuriyet.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1633-0357> - RorID: <https://ror.org/04f81fm77>

Atıf/Citation: Çelik, F. 2024. Vicdan: Sivas'ın İlk Özel Türkçe Gazetesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/38, 215-236.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1375812>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	14.10.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	28.11.2023
Yayın Tarihi/Published:	15.03.2024

VİCDAN: SİVAS'IN İLK ÖZEL TÜRKÇE GAZETESİ

Öz

Bu çalışma Sivas'ın ilk özel Türkçe gazetesi olarak basın tarihindeki yerini alan *Vicdan* üzerine bir incelemedir. İkinci Meşrutiyet'in söz hürriyetini önceleyen anlayışından yararlanarak taşrada önemli bir boşluğu dolduran bu özel girişim, dönemin ruhunu anlamının yolunu sunan değerli bir arşiv niteliğindedir. Haberleşme aracı olmanın ötesinde konuma yerleşerek bir yandan Sivas basınının dününe ışık tutma diğer taraftan yayımlandığı dönemin ve bölgenin durumunu aydınlatma gücü dolayısıyla *Vicdan* bir asır öncesini günümüze taşıyan somut bir belge kabul edilmelidir. Niteliksel tarihsel tasarım karakterine sahip çalışmada *Vicdan*'ın yayın hayatına devam ettiği 1909 – 1910 dönemine ait yirmi beş sayılık arşivi incelenmiştir. Araştırmanın önemi, hakkında henüz yeterli çalışma bulunmayıp gizli kalmış bir kıymet mahiyetindeki *Vicdan*'ı dikkate almaktan ileri gelmektedir. Dönemin Sivas basını konu edinen sınırlı sayıdaki belge ve eserin de kaynaklık ettiği araştırma; yayımlandığı ortama şahitlik edip tanınmayı bekleyen bahse konu yayını değerlendirme yoluyla Türk basın tarihine anlamlı bir katkı olmayı amaçlamaktadır. İncelenen sayılar *Vicdan*'ın kamuoyu adına resmi makamları yakından takip edip eleştiri yazılarına sayfasını açmanın yanında edebiyattan ziraata, tarımdan eğitime geniş bir alanda halkı bilgilendirici yayınlarda bulunduğunu göstermiştir. Sonuç olarak; bölge halkının sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumu, Sivas özelinde Anadolu'nun fikir yapısı, ülkenin siyaset tablosu hakkında bilgi veren gazetenin kimliği ve yazı kadrosuyla da nitelikli bir yayın olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Vicdan*, İkinci Meşrutiyet, Türk Basın Tarihi, Sivas Basın Tarihi, İttihat ve Terakki Basını

VİCDAN: THE FIRST PRIVATE TURK NEWSPAPER IN SIVAS

Abstract

This study is an examination of *Vicdan*, the first private Turk newspaper of the Sivas press. This private enterprise, which fills an important gap in the provinces by taking advantage of the understanding of the Second Constitutional Period that prioritizes freedom of speech, is a valuable archive that enables to understand spirit of the period. *Vicdan* should be accepted as a physical document that goes beyond being a means of communication because of its power to shed light on the past of Sivas press, and on the other hand, to illuminate the situation of the period and region in which it was published. In this study, which has the character of qualitative historical design, twenty-five numbered archives of *Vicdan* belonging to the period 1909-1910 were examined. This research is important because it examines the newspaper *Vicdan*, which is a hidden value and for which there are not enough studies yet. Research, which is also based on a limited number of documents and works about Sivas press of the period, aims to make a meaningful contribution to the history of Turk press by witnessing the environment in which it was published and evaluating the publication in question waiting to be recognized. The examined issues of the newspaper showed that *Vicdan* closely followed the official authorities on behalf of the public and published critical articles, and also published informative publications in a wide range of fields, from literature to agriculture, from agriculture to education. As a result, it has been understood that the newspaper is a qualified publication with its identity and writing staff, providing information about the socio-cultural and socio-economic situation of the people of the region, the intellectual structure of Anatolia in Sivas, and the political table of the country.

Keywords: *Vicdan*, Second Constitutional Period, Turk Press History, Sivas Press History, The Union and Progress Press

Giriş

Osmanlı'da ilk gazeteyi çıkaran siyasi dinamikler ve devlet etkisi Türk basın tarihinin yazılmasında payı bulunan gazetelerin doğuşunu gerçekleştirmiştir. "Bu gazete; kutsal şeriate ve devlet düzenine dokunmamak şartıyla, benim iktidarına çok yardımcı olacaktır" (Bozdağ 1992: 207) sözleriyle Osmanlı'nın ilk resmi Türkçe gazetesi 1831 tarihli *Takvim-i Vekayi*'nin karakterini işaret eden II. Mahmud; resmi nitelikten özel teşebbüslere günümüze uzanan Türk basınının başlangıcına imza atmıştır.

Osmanlı basını İstanbul'da işlevini yerine getirirken vilayetlerde matbaacılık ve basının gelişimi için en erken on yıl beklemek gerekmiş; ancak vilayet ıslahatı teşvikleri neticesinde resmî gazetelerin çıkarılması sürecine geçilmiştir. Vilayet gazetelerinden beklenti; kanun ve kararnameleri hızlı biçimde halka iletmek, devlet politikasının sorunsuz işlemesi için verimli ortamı yaratmak yönünde olmuştur.

Eyalet sisteminin yerini alan vilayet sisteminin kurulum aşamasında vilayet merkezinde matbaa açılması düşüncesini hayata geçiren 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi taşra basını için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Uygulama ilk örneğini Mithat Paşa tarafından 1865 tarihinde Türkçe - Bulgarca çıkarılan Tuna gazetesiyle vermiştir. 1867'de

Vicdan: Sivas'ın İlk Özel Türkçe Gazetesi

yapılan bazı güncellemeler sonucunda Vilâyet-i Umûmiyye Nizamnamesi adıyla yeniden yayımlanan nizamname üzerine Anadolu'da 1867 – 1893 yılları arasında Erzurum (1867), Bursa (1869), Trabzon (1869), Konya (1869), Kastamonu (1872), Adana (1872), Ankara (1874), Diyarbakır (1879), Sivas (1879), Elazığ (1883) ve Van (1893) gibi vilayetlerde resmi gazeteler çıkarılmıştır (Paçacıoğlu 2003: 85-86; Nair 2016: 41).

Vilayet Nizamnamesi çerçevesinde Sivas'ın basın hayatı, Anadolu'nun vilayet gazetelerinden biri olarak yayın imkânı bulan *Sivas* gazetesi ile başlamıştır. 1879'da yayın hayatına başladığı düşünülen gazetenin ilk baskınının 1878 yılını işaret ettiği yönünde bilgilere de rastlanmaktadır. Sivas basınının başlangıcına işaret koyan bu yayın resmi gazete niteliğine sahiptir. Gazete kimi kaynaklarca (Unbehaun 2001: 21-22; Paçacıoğlu 2003: 87) 24 Mart 1879 tarihinde Vali Vezir Mustafa Süreyya Paşa kimi kaynaklara (Nair 1999: 61; 2017: 84-85) göre ise Elhac Ahmet İzzet Paşa tarafından yayımlanmıştır. *Sivas* gazetesi kanun ve kararnameleri halka duyurma, bahse konu kararların uygulamada yaşanması muhtemel zorluklarla karşılaşmadan hayata geçmesini sağlama işlevine sahip resmi bir gazetedir. İlk yıllarında nizamnameler, kararnameler, hükümler üzerine yoğunlaşan gazete sonraki yıllarda yerel ölçekte tartışılmayı bekleyen konu ve sorunlara ağırlık vermiştir. Gazetenin içeriğini vilayet haberleri; siyasi, idari, adli ve mali haberler; bayındırlıkla ilgili haberler oluşturmuştur (Tuğluca 2007: 430-447).

Sivas gazetesinden otuz yıl sonra, 26 Temmuz 1909'da (13 Temmuz 1325) Sivas basınının ilk özel teşebbüsü olduğu bilinen *Vicdan* yayın hayatına başlamış; 31 Ocak 1910'a kadar halka seslenmeye devam etmiştir. Bugüne ulaşan sayıları kapanış olarak bu tarihi imlemektedir. Sivas'ın ilk özel gazetesi unvanını uzun yıllar *Kızılırmak* gazetesi elinde bulundururken *Vicdan* tabiri yerindeyse saklı bir kaynak gibi keşfedilmeyi beklemiştir. Birçok çalışmada bahsedilenin aksine *Kızılırmak* Sivas'ın ilk özel gazetesi değil, *Vicdan*'dan üç ay sonra yayına başlayıp yaklaşık kırk yıl yayımlanmaya devam eden ikinci özel gazetesidir. Bu bağlamda hakkında müstakil bir araştırmaya neredeyse rastlanmayan *Vicdan*, Sivas basınında ehemmiyeti haiz konumu dolayısıyla incelenmeyi hak eden bir yayın olarak karşımızda durmaktadır. Bu itibarla bahse konu gazetenin niteliğine dikkat çekmek çalışmanın öncelikli amacı kabul edilmiştir. Çalışmada tıpkı basım ve yeni harflerle yeniden basımı gerçekleştirilen *Vicdan*'ın 1909 – 1910 dönemine ait yirmi beş sayılık arşivi birincil kaynak olarak kullanılmıştır¹.

Niteliksel tarihsel tasarım karakterine sahip araştırmada öncelikle *Vicdan*'ın kimlik bilgileri ve teknik özelliklerine ilişkin notlara yer verilmiştir. Ardından sahiplik yapısı ve yazı kadrosuna değinilen çalışmada; Sivas'ın ilk özel teşebbüsü olarak hayat bulan gazetenin baskı tekniği, sayfa düzeni, gelir sağlayan kaynaklar gibi önemli niteliklerden de

¹ Gazete koleksiyonu 2009'da Sivas Belediyesi tarafından tıpkı basım ve yeni harflerle okurun ilgisine sunulmuştur.

bahsedilmiştir. Gazetenin yayın politikası, yayımlandığı dönemde Sivas ve çevre illerin genel durumunun yanı sıra İstanbul'da yaşanan son gelişmeler, yayın anlayışının etik yönü de araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Çalışmada son olarak gazetenin yirmi beş sayısını oluşturan içeriğe ilişkin genel bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Yöntem ve Teknik

Bu araştırma niteliksel tarihsel tasarım sınırlarında yürütülmüştür. *Vicdan*'ın tıpkı basım ve yeni harflerle yeniden yayımlanan 13 Temmuz - 18 Kanûn-ı Sâni 1325 tarihli sayılarının tamamı değerlendirme kapsamına alınmıştır. Kimlik bilgileri ve teknik özellikleri incelenen gazetenin idari yapısı ve yazı kadrosu araştırma sınırlarına dahil edilmiştir. İncelenen metinler, muhtevanın yanında gazetecilik pratikleri çerçevesinde de okumaya uğratılmıştır. Bununla birlikte dönemi ve gerek şehrin gerek bölgenin ruhunu ortaya koyan niteliği dolayısıyla *Vicdan* koleksiyonuna bir tür tanık olarak yaklaşmıştır.

Bilindiği gibi süreli yayınlar tarihsel araştırmalarda kullanılan veri toplama kaynaklarının başında gelmektedir. Tarihsel incelemelerde değerlendirmeye tabi tutulan kaynağın genellikle tek olması araştırmayı kıymetli kılmaktadır. Araştırmaya konu teşkil eden gazete de tarihsel konum içindeki incelenmeyi hak eden niteliği çerçevesinde tarihsel tasarımın geçmişi nesnel biçimde yeniden kurmaya yarayan doğasıyla uyum göstermektedir. Bu bağlamda araştırma süresince aşağıda verilen sorulara cevap aranmıştır:

1. *Vicdan* hangi dönemde ortaya çıkmıştır?
2. Gazete İkinci Meşrutiyet rejiminden nasıl yararlanmış?
3. *Vicdan*'ın Sivas basım tarihindeki yeri nedir?
3. Hangi faktörler gazeteyi önemli kılmaktadır?
4. Gazetenin yayın kimliği ve yayın politikası nedir?
5. *Vicdan*'da hangi içeriklere rastlanmaktadır?

1. İkinci Meşrutiyet Dönemi ve Basın

İkinci Meşrutiyet sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapının değişimini hızlandırıp Türkiye tarihinde yeni dönemin başlangıcını işaret eden önemli bir kırılmadır. 1908 – 1918 tarihleri arasında ülkeye hakim rejim düşünsel, dilsel ve eylemsel pratiklerini toplum merkezli bir anlayış çerçevesinde şekillendirmiştir. Bu düşünce yeni rejimin yeni iktidar tekniklerine duyduğu ihtiyacı imlemiş; böylece dönemin karakteristiği haline gelen basın öne çıkan ideolojik aygıt durumuna gelmiştir. 23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı ülkede basının kaderini değiştiren tarihi gelişme olarak kayda geçmiştir.

24 Temmuz 1908'de İstanbul gazeteleri dört satırdan oluşan bir resmi bildiriyle Meşrutiyet'in ikinci kez ilan edildiğini, 1876 Anayasası'nın yürürlükte olduğunu duyurmuştur. Dönem; hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet kavramlarının yeniden halkın gündemine taşınma dönemidir (Topuz 1973: 102; İnuğur 1993: 305-306; Şapolyo 1971: 170-171; İskit 1939: 141-142). Yeni rejimin ilanıyla başlayan gelişmeler eşliğinde matbaalar bütün gün baskı yapmıştır. O tarihe kadar on paraya satılan İkdam'ın karaborsaya düşerek elli kuruşa satılması basında gözlenen hareketliliği örnekleyen vakalar arasında anlatılmaktadır (Topuz 1973: 102-103).

Hürriyet, eşitlik, adalet, kardeşlik avazları arasında matbaalar, gün boyu baskı yaptığı halde halka gazeteler yetiştirilememektedir. On paraya satılan İkdam gazetesinin Meşrutiyet'i öven yazıları nedeniyle karaborsaya düşüp elli kuruşa satılması, kısa sürede yüzlerce gazete ve dergi imtiyazının alınıp çıkarılması, ilk günden itibaren sansürün fiilen kalkması, basın alanında hareketliliğin hangi düzeyde olduğunu göstermektedir (Arabacı 2010: 114-115).

Basında yaşanan patlama yazın dünyasında kaydedilen ilerlemeyle açıklanabilecek tekil bir vakadan fazlası olmuştur. Nitekim tarihe "basın çılgınlığı"nu armağan eden dönem olarak Meşrutiyet'in ikinci yarısını siyasal hareketlerde yaşanan gelişmeler ortaya çıkarmıştır. Bilindiği gibi 1908 tarihi açık ve özgür siyasal parti hayatının başlangıcı olarak gösterilmektedir. Vatan, hürriyet, ittihat, ilerleme gibi kavramlar siyasal söylemin merkezine yerleşmiştir (Berkes 2003: 405). Buna karşılık İkinci Meşrutiyet; siyasi grupların politik varoluşunu matbuat üzerinden gerçekleştirdiği, gazeteler başta olmak üzere siyasal araç olarak görülen süreli yayınların dikkate alındığı bir dönemi resmetmektedir. Matbuatın İttihat ve Terakki neşriyatı ya da Hürriyet ve İtilaf matbuatı şeklindeki tanımlamalarla birbirinden ayrılması İkinci Meşrutiyet yıllarında aktif basın hayatı içinde bulunan gazetelerin siyasal niteliği ve parti sözcülüğü rolünü belirtmeye yöneliktir. Cemiyet ya da parti yayın organına dönüşüp bir çeşit kurumsal bağlılık içinde yayın yapmayı tercih eden gazeteler dönemin basın hürriyeti düşlemesini içselleştiremeyip güç odaklı yayıncılığın örneğini vermiştir. Basın hayatında o güne kadar görülmemiş biçimde siyaseten saflaşma İstanbul kadar taşra basını için de geçerli olmuştur (Kocabaşoğlu 2010: 12).

İkinci Meşrutiyet'in ilanı üzerine İstanbul'un önde gelen gazeteleri yayımladıkları hürriyet temalı metinler üzerinden hızla yeni rejimin güçlü birer destekçisi konumuna yerleşmiştir. *İkdam*, *Sabah*, *Tercüman*, *Saadet* ve *Servet-i Fünun* bu yayınların başında gelmektedir. Bununla birlikte *Tanin* ve *Yeni Gazete* gibi yeni kurulan yayınlar da aynı amaç bağlamında okurun karşısına çıkmıştır. Bu yönüyle Hüseyin Cahit yönetiminde İttihat ve Terakki sözcüsü kabul edilip sonraları İttihatçıların resmi organına dönüşen *Tanin* dönemin ruhunu ortaya koyan kıymetli bir belge kabul edilmelidir. Yeni rejime dört elle sarılan bütün bu yayınların ortak eylemi anayasa, eşitlik, meşrutiyet, özgürlük kavramlarını coşkun bir

dille kaleme alınan metinler yardımıyla okura ulaştırmak yönünde gerçekleşmiştir (İnuğur 1993: 306; İskit 1939: 142-143).

Hızlı kaydedilen gelişmeler üzerine 24 Temmuz 1908 sonrası İstanbul'daki gazete sayısı 52'den 377'ye yükselirken ülke genelinde 120 olan yayın sayısı 730'a ulaşmıştır (Koloğlu 1992: 54; Koloğlu 2005: 20-21). İlk iki ayda 200'ün üzerinde gazete imtiyazı alındığı, böylece gazete ve dergi sayısının 353'ü bulunduğu bilinmektedir. Özgürlük ortamına bağlı yaşanan rekabetin ardından tirajların bir anda 50 binleri yakaladığı da anlatılanlar arasındadır (İnuğur 1993: 306).

II. Meşrutiyet'in ilk yedi yılı basın açısından son derece hareketli bir dönem olmuştur. Büyük tirajlar sağlanmış, okuyucuya yeni şeyler verilmiş, haber gazeteciliğinde ve gazete tekniğinde büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Daha temiz baskıya geçilmiştir. Hattâ ilk kez gazetelerde telefon kullanılır olmuştur (Koloğlu 1992: 58).

Yükselen rakamlar nicel gösterge olmakla birlikte benzer bir niteliksel değer varlığından söz etmek oldukça zordur. Zira gazeteci kimliğine sahip olmayan kişiler de dönemin söz söyleme hürriyetini basılı yoldan somutlaştırma furçasına katılmıştır. Gerek içerik gerek dilsel söylem pratiği olarak kayda değer yayınlara rastlama zorluğuna karşılık bu serbestiyet kimilerine göre farklı denemelere kapı aralayan bir fikir ortamı yaratmış, bazılarında göre fikir anarşisine yol açmıştır. Dönemin basın hayatının anarşiyle nitelenmesine yayından önce kontrol pratiğinden vazgeçilmesi, yayından sonra cezalandırmaya başvurulmamasının sebep olduğu düşünülmektedir (İnuğur 1993: 307).

Her nevi neşriyatın kablenneşir muayene ve teftişi kendiliğinden otomatikman kalktığı gibi, neşirden sonra da bir cezaya tâbi olduğu yoktu ve çünkü, ortada bir hükümet yoktu. Bu günler matbuatını, caizse, bir hudutsuz matbuat hürriyeti zamanı diye tavsif edebiliriz ki bu bir hürriyet değil, bir anarşi idi ve bu vaziyet tabii olarak siyasî şantajlara da vücut vermişti (İskit 1939: 143).

Koloğlu'na (2005: 187) göre bir çeşit çılgınlık olan basın patlaması bir yandan çarpık yapılaşmayı doğururken diğer taraftan teknik ve içerik bakımından ilk kökten girişimin başlangıcı kabul edilmiştir. Basında içerik ve teknik ilerleme kaydedilirken gazeteciliğin araçsallaştırıldığı bir ortam da eşanlı biçimde gelişmiştir. Siyasetin ağına giren basın, yayınların merkezine politikayı yerleştiren anlayıştan kaçmamıştır. Sürgünler, gazeteci cinayetleri kısa sürede dönemin öne çıkan karakteristiği haline gelmiştir.

İkinci Meşrutiyet'i öncesi ve sonrasıyla diğer rejimlerden ayıran en önemli niteliğin sınırdan azade matbuat fikrinin ortaya çıkmasındaki rolü olduğuna şüphe yoktur. 1876 Kânûn-ı Esâsî'nin 12. maddesindeki "matbuat kanun dairesinde serbesttir" hükmüne 1909 tarihli Kanun-ı Esâsî'nin Bazı Mevadd-ı Muaddelesine Dair Kanun ile "hiçbir vechile kable't-tab teftiş ve muayeneye tâbi tutulamaz" (hiçbir şekilde basımdan önce teftiş ve muayene

edilemez) ibaresinin eklenmesi bu münasebettendir (Özgen 2002: 145). Ardından çıkarılan 1909 Matbuat Kanunu ile hür basına tanınan sınırlar genişletilmiş; isim, mesken, yayın türü ve dili belirtilmek kaydıyla yayın çıkarma ya da matbaa kurmada ruhsat alma zorunluluğu kaldırılarak beyanname yeterli sayılmıştır (İskit 1939: 318). Böylece gazete çıkarma fikri yaygınlık kazanmışsa da Koloğlu'na (1992: 56) göre 1908-1914 basınının esas özelliği, kavuştuğu "özgürlüğü asla yeterli bulmaması" olmuştur. Esasında kanun basına geniş özgürlük alanı açma ile ülkeye zarar verme potansiyeli bulunan yayınlara engel olma savunusu arasında kalan bir düşünsel nitelik barındırmaktadır. Başka bir ifadeyle kanunda özgürlük ile kısıtlama bir arada görüntü vermektedir (İnuğur 1993: 318). Devletin varlığını tehdit ve halkı isyana teşvik amacıyla olduğu düşünülen yayınlardan kaynaklı olarak hükümete geçici süreyle gazete kapatma yetkisi tanıyan yasa ilerleyen süreçte basın özgürlüğünü sınırlayan bir görünüm ortaya koymuştur.

İkinci Meşrutiyet dönemine yerleşik hürriyet temalı fikir yapısı, 31 Mart Vakası'nın yarattığı ortam gereği 27 Nisan 1909'da II. Abdülhamid'in tahttan indirilerek V. Mehmed Reşad'ın padişah ilan edilmesi üzerine nihayete ermiştir. Sultan Mehmed Reşad'ın tahta geçişi basın tarihi açısından önemli bir dönüm kabul edilmektedir. Zira bu süreç 1931 Matbuat Kanunu'na kadar yürürlükte kalacak 1909 Matbuat Kanunu'nu ortaya çıkarmıştır. Kanunun birçok maddesi siyasette yaşanan iniş çıkışlar ve savaş ortamından ağır şekilde etkilenmiştir (Ayhan 2010: 55). Üzerinde yapılan çok sayıda düzenleme ve ekleme sonucunda çehresi tamamen değişen bu yasayla hür basın inancı sona ermiştir. Nitekim basın iktidarın yoğun biçimde kontrol altında tuttuğu bir araca dönüşmüştür. Kısıtlamaların ardından bir yıl içinde 130'a gerileyen ülkedeki gazete sayısı 1912 yılına gelindiğinde 45'e düşmüştür (İnuğur 1993: 313-314; Mazıcı 1996: 136-137).

Siyasetin etkin olduğu bir basın rejimi yaratan İkinci Meşrutiyet, Anadolu'da daha karışık bir görüntünün doğuşuna yol açmıştır. Nitekim sürecin hemen başında İstanbul'dan Anadolu'ya Türkçe, Ermenice, Rumca matbaa taşıyan işadamları hızla özel basımevleri kurulmasını sağlamıştır (Koloğlu 1985: 90). Dönemi karakterize ettiği düşünülen "fikir anarşisi" Anadolu'da yaygın biçimde açığa çıkarken basın İttihatçı çizgide olma ve muhalif duruşu bulunma etrafında kutuplaşmanın yaşandığı bir mecraya dönmüştür. Böylece meşrutiyetin hürriyet için kaçınılmaz tek çözüm olarak işaret edildiği bu dönem; Anadolu'da birbirini dışlayan, eleştiren, tenkit etme potansiyelini önde tutan bir gazetecilik anlayışını belirginleştirmiştir.

2. *Vicdan*'ın Kimlik Bilgileri ve Teknik Özellikleri

13 Temmuz 1325 (26 Temmuz 1909) tarihinde yayın hayatına başlayan *Vicdan* haftalık süreli yayındır (Bkz: Ek-1). İncelenen sayılarda yer alan künye bilgilerine göre; gazetenin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Halid Cevdet'tir. Pazartesi günleri yayımlanan gazetenin günümüze ulaşan son nüshası 18 Kanûn-ı Sâni 1325 (31 Ocak 1910) tarihli yirmi beşinci

sayıdır. Düzenli aralıklarla okurun karşısına çıkan gazete; on üç, yirmi iki ve yirmi üçüncü sayılar olmak üzere üç kez bir hafta gecikmeli yayımlanmıştır. Gazetenin normal sürenin dışında yayımlanan sayıları; 12 Teşrin Evvel 1325, 21 Kanun-ı Evvel 1325 ve 4 Kanûn-ı Sâni 1325 tarihli nüshalardır. Vilayet Matbaası'nda basılan gazete on paraya satılmıştır.

Dört sayfadan oluşan gazete 35x22 boyutlarında basılmıştır. İlk on altı sayısı üç sütun üzerinde yayımlanan gazetenin on yedi – yirmi dört sayılı nüshalarında katlama çizgisinden bölünerek oluşturulan altı sütuna rastlanmaktadır. Gazetenin ismi üst orta sütunda konumlanırken birinci ve üçüncü sütun iş, işleyiş ve ücret hakkında bilgi içermektedir. Üst kuşaktaki veriler gazetenin okura alan açma yönündeki tutumuna ilişkin ipucu sunmaktadır. Sayılarda karşımıza çıkan okur mektupları bu kanıyı delillendirmektedir. Mektuplar gazetenin Amasya, Kayseri, Tokat başta olmak üzere çevre illere ulaştığını göstermek bakımından kıymetli birer kanıt niteliğindedir. Bununla birlikte yerel bir gazete olan *Vicdan*; Kayseri, Amasya, Tokat, Trabzon, Koyulhisar, Karahisâr-ı Şarkî gibi örneklerde görüldüğü gibi çevre il ve ilçelerden gelen haberlere de yer verip bölgeye dağıtımda bulunarak etki alanını geniş tutmuştur.

Baskı sayısına ilişkin herhangi bir veriye rastlanmayan gazetede birinci sayfa üst kuşak sağ sütunda yer alan açıklamalardan abonelik sisteminin işletildiği anlaşılmaktadır. Yıllık abonelik ücreti otuz kuruş olan gazete altı aylık aboneliği yirmi kuruş olarak belirlerken taşra için altı kuruş posta ücreti uygulamıştır. Reklam ve ilanlara da açık olan gazete bu konuda pazarlık payı bıraktığını ilk sayfadan duyurmuştur.

İsmin altında üç sütuna yerleşik yayın politikası yer almaktadır. Gazete “neşr-i mekarim-i ahlaka ve beyne'l-anasır tesis-i ittihat ve vifaka ve terakki-i millet ve memlekete hizmet eder ve şimdilik haftada bir defa çıkar bitaraf gazetedir” şeklinde açıklık getirdiği yayın politikasıyla özel teşebbüsün altını çizerek tarafsızlık vurgusunda bulunmuştur. İmtiyaz sahibi devlet görevlisi olan bir gazetenin muhalif görünüm ortaya koymasında İkinci Meşrutiyet'in özgürlük temasının etkili olduğuna kuşku yoktur. Siyasi içerikli metin, eleştiri yazısı, okur mektupları ve resmi görevi bulunan kişilerin cevabî yazılarının yanında şiir başta olmak üzere edebi yazım türlerinin yer aldığı gazetede resim kullanımına gidilmediği görülmüştür.

3. *Vicdan*'ın Yazı Kadrosu ve Sahiplik Yapısı

Vicdan, Sivas Vilayet Evrak Müdürü Halid Cevdet (1876-1926) önderliğinde yayımlanmıştır. Osmanpaşazâde ve Ellezoğlu isimleriyle anılan ailenin mensubu Kazzazzâde Halid Cevdet'in resmi kimliği şüphesiz gazetenin önemini artırmıştır. Zira incelenen sayılarda vilayet idarecileriyle ilgili ağır eleştiriler dikkat çekici boyuttadır. Bu, gazetenin yayın politikasından söz ederken altını çizdiği “bitaraf” niteliğine uygun pratik ortaya koyma eğiliminde olduğunu göstermeye yönelik bir girişim görüntüsü vermektedir.

Vicdan: Sivas'ın İlk Özel Türkçe Gazetesi

Halid Cevdet, Vilâyet Evrak Müdürlüğü yanında Sivas Valisi Hasan Hilmi Paşa'nın mühürdarlığı vazifesinde de bulunmuştur. Hakkında açılan davalar sonucunda memuriyet hayatı son bulan Halid Cevdet, 1912 seçimlerinde Hürriyet ve İtilâf Fırkası Sivas milletvekili adayları arasında yer almıştır. 10 Ocak 1919'da Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın üçüncü kez faaliyete başlamasıyla bu kez yalnız Halid ismiyle Sivas Şube Başkanlığı'na gelen Halid Cevdet'in Milli Mücadele yıllarını İstanbul'da geçirdiği düşünülmektedir (Birinci 2007: 413-414).

Gazetenin yazı kadrosunu oluşturan çok sayıda önemli isimden biri de Alaaddin Paşazâde Samih Fethi'dir. Sivas İdadisi'nde tarih, usûl-ü tahrir ve kitabet dersleri muallimliği vekâletinde bulunmuş, iyi bir kaleme sahip Samih Fethi 14 Ağustos 1905 tarihinden itibaren görev almaya başladığı Sivas gazetesinin başyazarlığını üstlenmiştir. İstiklâl Harbi'ni takip eden yıllarda yalnız edebiyat ve tarih konularında yazan Mehmet Samih Fethi, tarihî romanlar kaleme almış; bu romanların bir bölümü gazete tefrikası olarak yayımlanmıştır. İyi bir yazı hayatı olduğu görülen Samih Fethi; M. Turhan Tan imzasıyla *Tasvir-i Efkâr*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Servet-i Fünun*, *İctihad* ve *Rûbab* gibi dönemin kayda değer yayınlarına katkıda bulunurken Cumhuriyet döneminde de yazmaya devam etmiş; *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Tan*, *Zonguldak*, *Gençlik*, *Yedigün*, *Yeni Mecmua* ve *Hayat Ansiklopedisi*'nde yazı ve tefrika roman neşretmiştir (Birinci 2007: 417-418).

Mevcut kaynaklar incelendiğinde Selimefendizâde Mustafa Takî yazı kadrosunda yer alan bir başka önemli isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Mustafa Takî; *Sırât-ı Müstakîm*, *Sebülürreşâd*, *Beyânu'1-Hak* ve *Mikyâs-ı Şerîat* gibi dönemin güçlü yayınlarında ismine rastlanan çok yönlü bir kişiliktir. Türkçe, Arapça, Fıkıh muallimliğinin yanında siyasi kimlik de ortaya koyan Mustafa Takî'yi kalemi yanında esas öne çıkaran hususun İttihatçı çizgide bir din alimi olarak yayımladığı eserler olduğunu belirtmekte yarar vardır. Örneğin "Kırk Hadis yahut İlm-i Hâl-i Siyâsî ve İçtimâî" isimli eser Meşrutiyet'in İslâm açısından meşrulaştırılmasını sağlayan bir risale kabul edilmektedir (Ağırman 2005: 64).

Mutasavvıf kimliği yanında şair niteliğinden de söz edilen Mustafa Takî'nin yanı sıra şehrin öne çıkan kişiliklerinden bir diğeri ise Hâfız Mustafa Hayri Lütfullah'tır. Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından Hayri Lütfullah; Sivas mebusu olarak Meclis'e girmiş, ilerleyen yıllarda Sivas Belediye Reisi'ni yürütmüştür. Gerek siyasi hayattaki rolü gerek ilmi yönü ve kalemiyle Sivas düşün dünyasında etkileri bulunan Hayri Lütfullah'ın *İrade-i Milliye* ve *Kızılırmak* gazetelerine de yazdığı bilinmektedir (Birinci 2007: 419).

Halid Cevdet'in yanı sıra yazı kadrosunda bulunup gazeteye destek sağlayan birkaç isim öne çıkmakla birlikte incelenen yayınlarda gerek resmi makam temsilcilerinin gerek halkı bilgilendirme amacındaki meslek mensuplarının kaleme aldığı çok sayıda yazının kendine yer bulduğu görülmüştür. Alaaddin Paşazâde Samih Fethi, Selimefendizâde

Mustafa Takî, Vezirköprü Rüşdiyesi muallimi Ahmet Sâdık, Şemseddinzâde Mustafa Ziya, Merkez Hazine Vekili Mehmed Refi', İbrahim Nuri, Amasya Tahrirat Müdürü Mehmed Rıfat, Hayri Lütfullah, Ahmed Asaf, Abbas Hilmi, Koyulhisar Mahkeme Başkâtibi Âmil, İkinci Komiser Aram Jut, Sivas Ziraat Muallimi ve Numune Tarlası Müdür Vekili Mehmed Tevfik, Ziraat Müdürü Abro, Mektubî M. Nedim, Sivas Belediye Reisi Zihni, Yenihan Kaymakamı Mehmed İzzet, Sivas Defterdarı Ahmed Ağuş, Karahisar-ı Şarkî Belediye Reisi Recep Muhlis, Karahisar-ı Şarkîli Ahmed Sıdkı, Mekteb-i İdadi mezunu Feyzullah Memduh, Mektubîden Rahmi, Sivas Telgrafçılarından Amasyalı H. Adil, Baytar Müfettiş Muavini H. Basri, Tabib-i Baytarı Kevork ve Dr. Kozmas gazetede imzasına rastlanan isimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazete; F.M, M.M, D.T. örneklerinde görüldüğü gibi kapalı isimle çıkan yazılara da sayfasını açmıştır. Bununla birlikte incelenen sayılarda imzasız yazılara da rastlanmıştır.

4. İkinci Meşrutiyet'ten Doğan *Vicdan*

24 Temmuz 1908 tarihli İkinci Meşrutiyet'in karakteristik niteliği olduğu bilinen söz hürriyeti İstanbul matbuatında kendini somut biçimde hissettirirken Sivas özelinde taşra basını da benzer bir görünüm ortaya koymuştur. İnceleme konusu yayın kuşkusuz bu görüntünün ilk ve en kayda değer örneklerinden birini vererek tarihteki yerini almıştır. *Vicdan* ilk kez 13 Temmuz 1325 (26 Temmuz 1909) tarihinde okurla buluşmuştur.

Hürriyet temalı rejimin önünü açtığı gazete çıkarma girişimleri yoğun biçimde devam ederken yayınlar üzerinden düşünce çizgisini tanıtmak isteyen siyasi cemiyetlerde artış gözlenmiş; keskin uçlar üstündeki örtüyü atmıştır. Bu durum bir yanda Padişah diğer yanda İttihat ve Terakki Cemiyeti diğer tarafta ise basının konum kazandığı yönetsel gerçekliği aydınlatmış, parçalı yapıyı görünür kılmıştır. Bölünmüş bir görüntü veren yapı içinde hayata geçirilmesi planlanan icraatlarda esas fikri ortaya koyma ağırlığını ele geçiren İttihat ve Terakki "denetleme iktidarı" olarak genel kabule erişmiştir (Birinci 1990: 31). Bu genel kabul İttihat ve Terakki'nin Yıldız'ı gölgede bırakarak fiili bir iktidar ve "başvuru makamı" olmasıyla ilgilidir (Tunaya 1984: 24). Böyle bir yapıdan doğan bahse konu fikir ortamı kimilerince "basın çılgınlığı" şeklinde tanımlanmış; her yayına yön veren farklı düşüncelerden kaynaklı "fikir karmaşası" ya da "fikir anarşisi"nin dönemin temel karakteri olduğuna inanılmıştır (Koloğlu 1992: 55; 2010: 231; 1985: 90; İnuğur 1993: 307). Buna karşılık aynı dönem İstanbul'dan taşraya matbaa taşınmasının önü açılmış; vilayetlerde basın hayatı böylece canlanmıştır.

Meşrutiyet'in ikinci yılında İttihat ve Terakki fikri yapısına yaslı bir yayın organı olarak Sivas'ta ortaya çıkan *Vicdan*; hür düşünce ve neşir ortamının verdiği yetkiyle siyasi tartışmalar zemininde hareket etmiştir. Siyasi gündemin yanında Sivas ve çevresiyle ilgili mesel, talep ve şikayet ihtiva eden yazılara yer veren gazete 13 Temmuz 1325 tarihli ilk sayısında yayın politikasını açık bir dille beyan etmiştir. Birinci sayfa sol sütunda okura ilk

Vicdan: Sivas'ın İlk Özel Türkçe Gazetesi

ulaşan metnin meslek ilkeleri çerçevesinde kaleme alınması bu yargıyı desteklemektedir. Ayrıca "Beyan-ı Meslek" başlıklı yazının lirik bir üslupla kaleme alınması da dikkat çekicidir. İlk sayfada karşımıza çıkan bu örnek ilerleyen sayılarda da yer yer rastlamanın mümkün olduğu şiiire eğilim konusunda fikir vermektedir. Halid Cevdet'e ait olduğu düşünülen imzasız "Beyan-ı Meslek"² şu şekildedir:

Vicdân, benî beşerde ihsân-ı hass-ı Rahmân
Mevcûd-ı kainâttan mümtâz, bununla insân
Her hayra sâik u dâl, nâhî-i sû-i ef'âl
Vicdânımızdır ancak, misbâh-ı nûr u irfan
Vicdân selim olursa ağrâz u nef' u gilden
Her reyi ayn-ı haktır, her hükmü mahz-ı itkân
Her mahkeme hatâdan âzâde olmaz amma
Vicdân önünde pek güç tahlîs olur girîbân
Nâçiz ceridemizde amalimiz yegâne
"Vicdân"ı rehber etmek akvalimizde her an
Lîkin der-în-avalim der-cümle kâr u âmâl
Vallâhü mâ-raaynâ elâ vü fihi noksân.

225

Meslek beyanının hemen ardından birinci sütunda başlayıp üçüncü sütuna kadar devam eden ve yine Halid Cevdet'in kaleme aldığı düşünülen başlangıç yazısı, gazetenin yeni rejime katkı amacıyla olduğunu dile getirmektedir. Gazete; önceki dönemin uğursuz olarak ifade edildiği metin üzerinden ahlakî bozulmayı ortadan kaldırmaya, devletin ve milletin mutluluğuna odaklı çalışmaya, Osmanlı adı altında birlik ve beraberliği sağlamaya, geçmişte yapılan yönetsel hataların telafisine yardımcı olmaya hizmet edeceğinin teminatını vermektedir. Birinci sayfa son sütunda konumlanan "10 Temmuz" Ecel-i A'yâd-ı Milliye" başlıklı imzasız yazı da Meşrutiyet'in ikinci kez ilanının bayram olarak kutlanması hakkında olup Meşrutiyet'in değerlerini okura ulaştırırken gazetenin yayın politikasını yinelemektedir. Metnin sonuna eklenen "Vicdan" başlığı altındaki son yorumda "şu muhterem ve mukaddes gün ilâ yevmü'l kıyam tebrikat ve tebcilat ile muazzez ve meşhûn olsun. Amin" (Vicdan, 13 Temmuz 1325, 2) şeklinde bir ifade okuru karşılamaktadır. Böylece gazete Meşrutiyet'in tam destekçisi olduğu yönünde net bir dil ortaya koyarak ilk sayısında kimlik ve kişiliğini tanıtmaya tercihinde bulunmuştur.

5. Vicdan'ın Yayın Politikası

² Vicdan, 13 Temmuz 1325, 1, 1.

Vicdan günlük haber ihtiyacını bölge ve yurt genelinde meydana gelen olay, durum ve duyurulardan karşılayan yerel ölçekli bir gazetedir. Bugüne ulaşan yirmi beş sayıya ilişkin genel değerlendirmede bulunulduğunda; *Vicdan*'ın kamu yararını gözeten bir gazete olarak tabir olunmayı hak ettiği söylenmelidir. Nitekim kaleme alınan yazılarda, bölgede yaşanan aksaklıklarla ilgili resmi makamlara önerilerde bulunulurken kimi zaman da çözümü istenen konular hakkında ilgili makamdan açıklama istendiği görülmektedir. Bu pratik gazetenin resmi görevdeki kişileri, icraat ve politikaları yakından takip edip soruşturduğunu, başka bir deyişle yetkilileri hesap vermeye davet ettiğini göstermek bakımından önemlidir. 20 Temmuz 1325 tarihli ikinci sayı üçüncü sayfada Vilayet Tercümanı hakkında şikayet içerikli sorunun anlatıldığı metin, pratiğin ne şekilde uygulandığını gösteren örneklerden biridir. Şikayete sebep konunun aktarıldığı "Vilayet Tercümanı mıdır? Ecanib Memuru mudur" başlıklı imzasız yazı "...bilmek isteriz" ifadesiyle tamamlanmaktadır. Benzer şekilde ihtiyaç sahibi halka yönelik belediye yardımlarının yerini bulmadığına ilişkin eleştiride³ ya da cezaevi koşullarının yetersizliğinden söz eden yazıda⁴ görüldüğü gibi gazetenin kamu yararına habercilik ilkesini benimsediği izlenimi verilmektedir. Bununla birlikte devam eden sayılarda "adı geçen defterdardan bu konuda açıklama bekleriz"⁵ benzeri ifadelerle aynı konunun gündeme getirilmesini *Vicdan*'ın bahsi geçen sorunların takipçisi olduğunu göstermeye yönelik bir pratik olarak okumak mümkündür.

Halkın bölgede yaşanan gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmasını önceleyen gazete resmi açılış, atama, tebrik ve teşekkür içerikli yazılara özenle alan açan bir yayın politikası geliştirmiştir. İncelemede her sayının dördüncü sayfasının bu amaçla kullanıldığı görülmüştür. Halkın gündemini oluşturan en önemli faktörün resmi makamların iş ve işleyişi olduğu kanısı bu pratiğin yerleşmesinde etkili olmuştur. Tayin, tebrik, ulaşma ve teşekkür ihtiva eden yazılara gelişme sıklığına göre yer veren gazetenin değerlendirmeye alınan sayılarında dikkat çekici bir başka içerik de "Muktesebât" başlıklı bölümdür. Başlıkta aktarılan bilgiler incelendiğinde bahse konu yazıların bugünkü resmi gazetenin işlevini yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Bu, gazetenin yayın kimliği ve yayın politikasını ortaya koyan önemli bir bulgudur. Değerlendirmesi yapılan sayılar gazetenin haber kaynakları hakkında bilgiye ulaşmayı da sağlamıştır. "Telgraf" başlıklı bölümde İstanbul'da yaşanan gelişmeler ve meydana gelen olaylara ilişkin haber başlıklarına rastlanmaktadır. Bu başlık altında Ajans Nasyonel'den alıntılanan haberler gazetenin haber kaynağı olarak ajanstan yararlandığını gösteren kıymetli bir veri niteliği taşımaktadır.

³ *Vicdan*, 3 Ağustos 1325, 4, 2.

⁴ *Vicdan*, 10 Ağustos 1325, 5, 3.

⁵ *Vicdan*, 17 Ağustos 1325, 6, 2.

Vicdan: Sivas'ın İlk Özel Türkçe Gazetesi

İncelenen arşivin de doğruladığı gibi *Vicdan*'ın dil konusunda nitelikli bir yayın olmayı başardığını söylemek zor değildir. Tashih konusuna itinayla yaklaştığını gösteren birtakım örnekler gazetenin dili doğru kullanma titizliğinin kanıtı gibidir. Örneğin 14 Eylül 1325⁶ tarihli sayıda yayımlanan, bir önceki sayının ikinci sayfa ikinci sütunda Mustafa Ziya Efendi imzalı yazıya ait yazım hatalarının düzeltilmesine ilişkin tashih bahse konu metinlerden biridir.

Eğitimden⁷ ekonomiye⁸, tarımdan⁹ iş ve meslek seçimine¹⁰, gündelik hayat bağlamındaki sorunlardan siyasi tartışmalara geniş bir konu dağılımına sahip yayında haber, yorum, duyuru, ilan gibi farklı yazım türlerine rastlanmaktadır. Bununla beraber birinci sayfada ismin hemen yanında, üst kuşak sağ sütuna yerleşik “ilanat için ayrıca pazarlık edilir” şeklindeki ibare gazetenin reklama da açık olduğunu göstermektedir. Nitekim incelenen sayılarda reklam örneğine rastlanmıştır. Altıncı sayının dördüncü sayfasında konumlanan “Mücerreb Nasır İlacı” başlıklı reklam *Vicdan*'ın yayımladığı ilk reklam metnidir. Kuşkusuz gazete sayfalarını yazınsal metinlere de açmıştır. Karşılaşılan sanatsal içeriklerin başında şiir yer almaktadır. Mekteb-i İdadi mezunlarından Feyzullah Memduh imzası taşıyan “Marifet, Sanat”¹¹ başlıklı şiiri edebi metinlere örnek göstermek mümkündür.

Bütün bunların yanında gazetenin değerlendirilen sayılarından elde edilen veriler ışığında; Meşrutiyet rejiminin öne çıkardığı hür düşünme pratiğinin Sivas özelinde Anadolu'da tam anlamıyla doğru biçimde kullanılamadığından da söz etme lüzumu açığa çıkmaktadır. Zira okura ulaşan yazıların içeriğinin ağırlıklı olarak Belediye Reisi başta olmak üzere memurlara yönelik şikayet temalı yaklaşımdan oluştuğu tespit edilmiştir. Bahse konu yazıların odağında memurların rejim aleyhtarı olduğu yönünde isnatlar bulunmaktadır. Keza ismi mahfuz yayımlanan yazıların da ortak temasının vilayet bürokratlarını tenkit merkezli olduğu görülmektedir. Esasında bu görüntü Meşrutiyet rejiminden doğan basının genel durumunu özetleyen bir tür yansıma gibidir. Nitekim bahse konu dönemin Anadolu başta olmak üzere ülke genelinde İttihat ve Terakki yanlısı ya da karşıtı şeklinde bölünmüş bir basın doğurduğu bilinmektedir.

Gazetenin memurlar ve yazı kadrosu arasında bir çeşit köprü vazifesi gördüğü gerçeği gözden kaçmayacak boyutta belirgindir. Bununla beraber gerek yazarlar tarafından kaleme alınan metinler gerek kamu görevlilerine ait cevaplar göz önünde bulundurulduğunda yazışmaların yer yer kurumlararası sürtüşmeye döndüğü

⁶ *Vicdan*, 14 Eylül 1325, 10, 4.

⁷ *Vicdan*, 21 Eylül 1325, 11, 1.

⁸ *Vicdan*, 17 Ağustos 1325, 6, 1.

⁹ *Vicdan*, 9 Teşrin-i Sâni 1325, 17, 2.

¹⁰ *Vicdan*, 14 Eylül 1325, 10, 1.

¹¹ *Vicdan*, 9 Teşrin-i Sâni 1325, 17, 3.

belirtilmelidir. İncelenen sayılarda açık mektup olarak değerlendirilse de özel ya da şahsi bir meselenin kamuoyu önünde mektuplaşmaya döndüğü izlenimi yaratan çok sayıda isimsiz yazıya rastlanmıştır. Halid Cevdet ile resmi görevliler arasındaki sürtüşmenin boyutlarını gözler önüne seren yazışmalardan müteşekkil metinler bu kanıyı doğrulamaktadır. Örneğin Sivas Defterdarı Ahmet Ağuş'un ihtar niteliğindeki ifadeleri ve Cevdet'in bu iletiye cevap yazısı bahsi geçen mektuplaşmalardan yalnızca biridir¹²:

Beyefendi sen bilmediğini bilmiyorsun. Kendi ihtirasatına mağlup olarak adabın haricine de çıkıyorsun. Bence hayattan kıymetli olan haysiyet-i zatiye ve resmiyemi bi'd defeât tahkir ile beni gayr-ı kabil-i ıstıbar bir dereceye daha doğrusu hayatımdan meyas olacak bir hale getirdin... Senin tahkiratına feda edilemez müddet-i hayatımda senden başka beni tahkiratla manevi azim zarara düşür eden olmadı... Tahkiratını mükerreren gazetenle neşredip aşınalarımı mükedder bîganelerimi hayrette bıraktın. Hiç insaf ve mülâhaza etmeyerek merci-i muhteremimi de bi-vech-i tuhta-i cüretinde bulundun. Elhâsıl bademâ hakkımda haysiyetşikemane şakkı-şefe etmemenizi mertçe ihbar ediyorum. Aksi taktirde muallime-i lazimeye maruz kalacağını muhakkak bilmelisin. El-hükmü lillah. (*Vicdan*, 21 Eylül 1325, 3).

Halid Cevdet yukarıda bir bölümü verilen ifadelerle "Cevabımız" başlıklı yazıyla karşılık vererek mektubu "nâ-be-mahal" (yersiz, lüzumsuz) bulunduğunu dile getirmiş; "düelloya davet eder gibi tehdidat-ı tahririyenizden dolayı ben davaya tenezzül etmiyorum"¹³ diyerek devam eden sayılarda buna benzer yayınları sürdüreceğinin de altını çizmiştir. İki sayfada verilip burada bir kısmına değinilen konuşmanın gazetecilik pratikleriyle örtüşen bir durum ortaya koyduğunu söylemek şüphesiz zordur. Bununla birlikte vurgulanması gereken bir başka esaslı husus ise Defterdar Ağuş'un gazete tarafından birçok kez hakarete uğradığını dile getirirken kullandığı "gazetenle" ifadesinin basın gücünü göstermedeki rolüyle ilgilidir.

Benzer durumun gazeteler arasında da yaşandığı görülmektedir. 2 Teşrin-i Sâni 1325 tarihli *Vicdan*'da yayımlanan Halid Cevdet imzalı yazı bu durumu örneklemektedir. "Antranik Gazetesi'ne derc olunmak üzere fi 30 Teşrin-i Evvel sene 325 tarihli varaka-ı cevabiyenin bir suretini *Vicdan* kâriilerine takdim ediyor"¹⁴ (*Vicdan*, Antranik Gazetesi'nde yayımlanmak üzere 12 Kasım 1909 tarihli cevap metninin bir kopyasını okurlarına sunuyor) başlıklı metin aracılığıyla Antranik Gazetesi'ne açık mesaj iletilmektedir. Antranik Gazetesi'nde S. Tomacıyan imzasıyla Vali Paşa'ya yazılan mektuba Halid Cevdet kendi gazetesinde cevap vermektedir. Cevdet'in cevap yazısı Tomacıyan ile tartışmanın gazete sayfalarına yansıdığını göstermenin yanında dönemin yayın organlarının birbirini yakın

¹² *Vicdan*, 21 Eylül 1325, 11, 3.

¹³ *Vicdan*, 21 Eylül 1325, 11, 4.

¹⁴ *Vicdan*, 2 Teşrin-i Sâni 1325, 16, 3.

takibe alma yönünde pratik geliştirdiğinin anlaşılmasındaki payı dolayısıyla da kıymetli bir bilgidir.

Vicdan sahip olduğu kamusal görev gereği vilayet görevlilerini denetleyip bölge halkının sorunlarına odaklandığı gibi bilgilendirme ve eğitim merkezli yayın politikası ortaya koymuştur. Başta sağlık olmak üzere tarım ve hayvancılık konulu yazılar gazetenin anlayışının birer çıktısı olarak karşımızda durmaktadır. Dr. Kozmas ve Tabib-i Baytarî Kevork tarafından okura ulaşan metinlerde birtakım toplumsal soruna ilişkin çözüm önerileri sunulmakta; halkı bilgilendirme ön planda tutulmaktadır.

Gazetenin bahse konu değerlendirme sayıları, yayımlanan yazıların muhtevasının yerel ya da bölgesel ölçekte sınırlı tutulmadığını göstermektedir. *Vicdan*'ın yalnız bölge gazetelerine değil İstanbul yayınlarına da sık sık alan açması yayın politikasını örneklemek bakımından önemlidir. Burada gazetenin işaret edilmeyi bekleyen asıl niteliği ise İstanbul'daki gelişmeler hakkında duyarlı davranma politikasından çok döneme ilişkin fikir verme potansiyelidir. *Vicdan*'ı tarihi belge konumuna yerleştirip kayda değer kılan da budur. Keza *Vicdan*'dan edindiğimiz bilgilere göre; *İkdam*, *Sabah*, *Tanin*, *Yeni Gazete*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Kalem*, *Karagöz*, *Laklak*, *İnkılab* gibi dönemin güçlü gazeteleri Sivas'ta etkindir.¹⁵

Gazetenin yayın hayatına devam ettiği tarihlerde ülkenin önde gelen siyasi yayınlarının ve mizah basını örneklerinin Sivas'a ulaştığı bilgisi şehrin düşün dünyasını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Yine değerlendirmeye alınan sayılarda karşımıza çıkan yazılardan hareketle gazetenin *Aks-i Seda*, *Jamanak*, *İttihat*, *Meşrik-i İrfan* gibi İstanbul ve Anadolu merkezli yayınları yakın takipte olduğunu söylemek mümkündür.¹⁶ Böylece *Vicdan* dönemin Sivas basını hakkında bugüne bilgi ulaştırın kaynak belge değerine kavuşmaktadır. Buna göre gazetenin Türk basın tarihinde işgal ettiği anlamlı yere işaret koyulmalıdır. İncelemelerde bu bağlama örnek çok sayıda yazıya rastlanmıştır. On beşinci sayının birinci sayfasında yer alan Halid Cevdet imzalı "Vifak, Nifak" başlıklı yazı bu yönüyle dikkate değerdir. Halid Cevdet'in "Sivas'ta yayımlanan dostumuz Antranik Gazetesi'nde (S. Tomacıyan) imzalı bir baş makalede şahsımdan çok sevdiğim mesleğim aleyhinde konuşuluyor ki niyetim o makaleyi burada tenkid etmek değildir"¹⁷ şeklindeki ifadelerinden oluşan metin Meşrutiyet yıllarında Sivas'ta *Antranik* isimli bir gazetenin varlığını işaret etmektedir. Netice olarak gazetenin içeriğini oluşturan yazıların mahiyeti, *Vicdan*'ın değerli bir arşiv niteliğinde olduğu gerçeğinin altını çizmektedir.

6. *Vicdan*'ın İçeriği

6.1.Haber

¹⁵ *Vicdan*, 28 Eylül 1325, 12, 1.

¹⁶ *Vicdan*, 3 Ağustos 1325, 4, 3; 7 Eylül 1325, 9, 4.

¹⁷ *Vicdan*, 26 Teşrin-i Evvel 1325, 15, 1.

Vicdan'ın yalnız yerel görünüm ortaya koymayıp çevre il ve ilçelerde meydana gelen gelişmelere dayalı habercilik pratiğinde bulunması önemli niteliklerinin başında gelmektedir. Çeşitli yazım türleri örneklerine rastlanan gazetenin ilk sayıdan itibaren halkı bilgilendirmeye dönük haber aktarımını önemseydiği görülmüştür. Daha çok yerli halkın durumunu, çevre şehir ve kasabaların sorunlarını merkeze alan haberlerin temasını şehrin ve bölgenin ekonomik sorunları ve halkın çözüm arayışı oluşturmaktadır. Genel olarak yerel ve bölgesel gelişmeleri, yenilik ve eksiklikleri işaret eden metinlerde gündeme taşınan sorunlar üzerinden ilgili idari amire birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Yirmi beş sayıdan oluşan gazetenin tamamı üzerinde yapılan incelemede her sayıda yoğun olarak imzasız haberlerin okura ulaştığı tespit edilmiştir. Bunlar daha çok gündelik hayat bağlamına yerleşik sosyal, siyasi ve ekonomi merkezli sorunlara odaklı konulardan oluşmaktadır. Fikir gazeteciliğinin gereği ve sonucu olarak haberlerin uzun metinlerden oluştuğu da söylenmelidir. Genel olarak bir ya da iki sayfaya yerleşen metinler toplum, tarım, sağlık, ekonomi ve kültür başlıkları etrafında toplanmıştır.

Çalışmada değerlendirmeye alınan sayılar gazetenin yayın politikasının genel bir tablo ortaya koyduğundan bahsetmeyi kolaylaştırmaktadır. Örneğin toplam sekiz haberin yer aldığı 13 Temmuz 1325 tarihli birinci sayıda kutlama, açılış, toplumsal ya da mahalli sorunlar, mahkeme sonuçları, denetim, devlet görevlileri nakilleri ve ajans haberleri şeklinde bir dağılım gözlenmiştir. Bu dağılım incelenen diğer sayılar için de geçerlidir. Çoğu imzasız haber yoğun olarak yerel yöneticilerin icraatları etrafında şekillenen içeriklerden oluşurken bölgede yaşanan gelişmeler ve memurların görev değişimleri halkın gündemine taşınmıştır. Gazetenin etkinlik, açılış, tören gibi konulara hassasiyet içinde yaklaştığını söylemek güç değildir. Birinci sayıda Sanayi Mektebi'nin ilk mezunlarınca yapılan marangoz atölyesi açılışında yaşananlar ve törene katılanların detaylı biçimde habere taşınması bu düşünceyi örneklemektedir.¹⁸

Değerlendirilen sayılarda karşılaşılan dikkate değer içeriklerden biri de "tekzip ve dikkat" başlıklı bölümdür. Örneğin on ikinci sayıda karşımıza çıkan bu başlık altında diğer yayınları yakından takip edip onlarda görülen ve yanlışlanan bilgilerin düzeltilmesi yönünde tavsiyede bulunmaktadır. Bu pratik *Vicdan*'ın bir yandan gazeteciliği etik bağlamda değerlendirme kaygısında olduğunu gösterirken diğer taraftan dayandığı siyasi odaktan güç alarak yayını bir çeşit uyarı makamı olarak kullanma gayesinde olduğunu düşündürmektedir.

6.2.Duyuru

Vicdan'da dikkat çeken içeriklerden biri de duyurudur. Bunda Halid Cevdet'in Vilayet Mektupçusu olmasının payı bulunmaktadır. Telgraf ve resmi yazışmalara erişimi

¹⁸ *Vicdan*, 13 Temmuz 1325, 1, 2.

kolay olan Halid Cevdet resmi ya da yarı resmi duyuruların gazete sayfalarında sıkça yer almasına imkan tanımıştır. Padişah emirlerinden şirket ihalelerine, kanun tasarılarından bakanlık kararlarına yeni birtakım gelişmeler başlıklar halinde sıralı biçimde okura sunulmuştur. Burada maksat metinleştirmeye başvurmadan yalnızca bilgilendirmede bulunmanın bir yolunu bulmaktır. İncelenen sayılarda bu pratiğin çok sayıda örneğine rastlanmıştır. Bununla beraber İstanbul'dan ulaşan duyurular da gazetede yerini almıştır. Özellikle padişahın icraatlarına ya da seyahatlerine ilişkin bilgilerin halka duyurulmasına özen gösterilmiştir.

6.3.Yorum

Araştırmada değerlendirmeye alınan sayılardan yola çıkarak gazetenin yayın politikası gereği yorum ağırlıklı metinlerin çoğunlukta olduğu belirtilmelidir. Keza yirmi beş sayının tamamında yoğun olarak karşımıza çıkan yazım türünün yorum olduğu anlaşılmaktadır. Bu metinlerin içeriğine bakıldığında; bölgenin ekonomik tablosu hakkında bilgi veren verilerin haberleştirildiği, halkın ihtiyaçlarına dikkat çekmeye yönelik bir söylem geliştirildiği görülmektedir. Daha çok memurları hedef alan bahse konu metinlerde devlet kadrolarındaki kişilerin iş ve maaşına ilişkin eleştirel bir dil geliştirilmiştir.

İncelenen sayıların tamamında Meşrutiyet'i öven metinler üzerinden okura seslenildiğini görmek zor olmadığı kadar şaşırtıcı da değildir. Örneğin gazetenin onuncu sayı birinci sayfada yer verdiği "Meşrutiyetin Bir Yüce Meyvesi" başlıklı yazı bahse konu metinlerden biri olarak karşımızda durmaktadır. Benzer şekilde "Gayret, Rehavet" başlıklı metin de yine Meşrutiyet'in kazanımlarına eğilmektedir. Değerlendirilen bazı sayıların dikkat çekici biçimde Osmanlı devrimlerine güzelleme içeren özel sayı görünümüne sahip olduğu gerçeğini de atlamak mümkün değildir.

Gazetede tespit edilen bir başka önemli pratik açık mektuptur. Açık mektup olarak sunulan metinler üzerinden yönetsel işleyişe eleştiri getirilmektedir. Dokuzuncu sayı, ikinci sütunda yer alan D. T. imzalı "Dahiliye Nazırı Bey Hazretlerine Açık Mektup" bu pratiği örnekleyen metinlerden biridir. Bir başka örnek açık mektup da onuncu sayıda okuru karşılamaktadır. Halid Cevdet'e ait olduğu düşünülen bu imzasız metinde kaymakama görevi doğru kullanma yönünde uyarıda bulunulmaktadır.

6.4.Reklam

Çalışmada değerlendirmeye alınan yirmi beş sayılık *Vicdan* arşivi gazetenin reklam konusundaki anlayışını örnekleyecek yalnızca bir içeriğe ulaşmayı sağlamıştır. Altıncı sayıda gazetenin ilk ve tek reklamı karşımıza çıkmaktadır. Reklam nasır ilacı tanıtımına yöneliktir. "Mücerreb Nasır İlacı"¹⁹ başlıklı "nasırdan muzdarip olanların Ali Rıza Efendi'nin

¹⁹ *Vicdan*, 17 Ağustos 1325, 6, 4.

eczanesine müracaat etmeleri tavsiye ve ilan olunur” şeklindeki reklam metninde nasırdan yakınanlar Ali Rıza Efendi’nin eczanesine davet edilmektedir.

6.5.İlan

Vicdan diğer yazım türleri kadar ilan başlığının da örneğini veren metinlere alan açan bir politika geliştirmiştir. Gazetede yayımlanan ilk ilan üçüncü sayıda kendine yer bulmuştur. “Orman ve Meadin ve Ziraat Nezaretinden” başlıklı ilan metni şu şekildedir:

Sivas vilayetinde bulunan Gümüşhacıköyü’nde gümüşlü kurşun madeninin işletilmesi hakkının açık arttırmaya sunulmasına karar verilmiştir. Açık arttırmayla ilgili bütün teklif ve başvurular kapalı zarf içinde Kanun-u Evvel sonuna kadar Orman ve Meadin ve Ziraat Bakanlığına yapılmalıdır (*Vicdan*, 27 Temmuz 1325, 3, 3).

Gazete resmi ilanların yanında sayfasını kayıp ilanlarına açmayı da ihmal etmemiştir. Örneğin altıncı sayıda konumlanan ilanda hükümsüz bir mühürden söz edilmektedir. Bununla birlikte yer yer Osmanlı pullarının satılmasına ilişkin ilanlara da rastlanmıştır.

6.6.Şiir

Vicdan’ın edebi üslup kullanma konusunda titiz davrandığı belirtilmelidir. Zira kurallı dilsel söylemi önceleyen gazetenin, okuru farklı edebi türlerle tanıştırdığını görmek güç değildir. Beşinci sayıda konum kazanan F. M. imzalı şiir gazetenin yayın politikasını ortaya koymak bakımından kayda değer bir örnektir. Değerlendirmede aynı şair imzasıyla türün birkaç örneğine daha rastlanmıştır. Gazete ilk sayısından itibaren gerek imzalı gerek ismi mahfuz şiiri okurla paylaşmayı ilke edinmiştir.

6.7.Okuyucu Mektupları

Araştırma kapsamında değerlendirmeye alınan sayılar gazetenin sayfalarını okuyucu mektuplarına açma konusunda istekli olduğunu göstermektedir. Bu mektupların ilk örneği 3 Ağustos 1325 tarihli dördüncü sayıda kendine yer bulmuştur. İsmi saklı yayımlandığı görülen mektuplar okurla paylaşılmış; ilerleyen sayılarda mektupta yer alan iddialara cevap niteliğinde yazılarla karşılık verilmiştir. Bu mektuplar bazen resmi görevliden gelen yazılardan müteşekkilken bazen de yerli halkın taleplerinden oluşmuştur. Örneğin gazetenin dokuzuncu sayısında yer alan bir okuyucu mektubunun, Tokat halkının insani ihtiyaçları karşılama da yaşadığı zorluğu yetkililere ulaştırma konusunda bir tür araç olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Gazetenin sayfalar üzerinde okurla doğrudan iletişim kurma yolunda bir çaba ortaya koyduğu tespit edilmiştir. On dokuzuncu sayı dördüncü sayfa üçüncü sütunda imzasız olarak karşımıza çıkan “Rica-yı Mahsus” başlıklı duyurunun içeriği bu kanıyı doğrulamaktadır. “Gazetenin basımına yüksek miktarda harcama yapıldığı için abonelik

ücretlerinin en kısa sürede gönderilmesini, bu konuda abonelerimizin hassasiyetini rica ederiz" şeklindeki ifadeden de anlaşıldığı gibi içinde bulunduğu maddi zorluğu okurla paylaşmaktan çekinmeyen gazete seslendiği kitleyi hususi yardımlaşmaya davet etmektedir. Bu duyuru *Vicdan*'ın genel politikasını tanımak adına önemli bir içeriktir.

Değerlendirme ve Sonuç

İkinci Meşrutiyet'in yarattığı hürriyet temalı ortam Sivas'ın ilk Türkçe gazetesi olduğu bilinen *Vicdan*'ı basın hayatına kazandırmıştır. *Vicdan*, gerek Sivas basınının Meşrutiyet yıllarını tanıtma gerek bölgede ve İstanbul'da yaşananları aydınlatma anlamında tarihi bir belge mahiyetindedir. Sivas'ın ilk, Anadolu'nun bilinen en eski özel teşebbüslerinden *Vicdan* kamuoyu adına resmi makamları yakından takip edip eleştiri yazılarına sayfasını açmanın yanında edebiyattan ziraata, tarımdan eğitime geniş bir alanda halkı bilgilendirici yayınlara imza atmıştır.

Kapsamını yöre ya da bölge halkının gündelik hayat bağlamındaki sorunlarıyla sınırlandırmayan gazete; geniş konu yelpazesi üzerinden okura ulaşma imkanı tanıyan yayın politikası sayesinde dönemi ve dönemin ruhunu anlamayı sağlayan değerli bir arşiv, kayda değer bir tanık konumuna yerleşmiştir. Nitekim yazılara konu teşkil eden olay ya da durumlara bakıldığında o günün tarihsel koşullarında Sivas'ta yaşananlara ilişkin ipuçları ortaya çıkmaktadır. İncelenen sayılardan; gazetenin yayın hayatına devam ettiği Meşrutiyet yıllarında bölgeye hangi yayınların ulaştığı, Sivas'ta hangi gazetelerin yayımlandığı, *Vicdan*'ın hangi illerde etkin bir role sahip olduğu gibi bilgilere de ulaşılmaktadır. Kuşkusuz dünden bugüne bilgi taşıyan bir belge olarak gazetenin aktardıkları Sivas sınırlarını aşmaktadır. Böylece *Vicdan* bölge halkının sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumu, Sivas özelinde Anadolu'nun fikir yapısı, ülkenin siyaset tablosu hakkında bilgi veren önemli bir kaynak durumuna gelmektedir. Bu yönüyle *Vicdan*'ı tarihi belge olarak okuma savunusunun yerinde bir yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır.

İttihat ve Terakki hareketini destekleyen siyasal söyleme bağlı kalarak yeni rejimin önelediği fikir anarşisinden yararlanan gazete okurla eğitici ve bilgilendirici metinlerin dışında ağırlıklı olarak vilayet bürokratlarını tenkite odaklanan yazılar paylaşmıştır. Yazı kadrosu ile memurlar arasındaki mektuplaşmaları halka açık hale getiren gazete çoğunlukla net bir dille metinleştirilen sürtüşmelerin adresi olmuş; bu restleşme içeren cevabî yazılarda kamu yararı aranmıştır. Yirmi beş sayı boyunca bu anlayışın ürünü metinler sayfadaki yerini almıştır.

Sonuç olarak dönemin taşra basınının çok bilinmeyen hatta saklı kalan temsilcilerinden biri niteliğindeki *Vicdan* bilinmeyi/tanınmayı/okunmayı hak eden bir yayın olduğunu değerlendirmeye alınan arşivi ve güçlü yazı kadrosuyla kanıtlamıştır. Bugün hala gazetenin kapanış tarihine isabet etmek zor görünmektedir. Son orijinal nüsha olarak

arşivlenen yirmi beşinci sayıda karşımıza çıkan metinlerin sonuna ekli “devamı var” şeklindeki ifade daha fazla sayının yayımlandığını ancak bugüne ulaşmadığını ya da arşivlerde yer almadığını düşündürmektedir. Bunun dışında gazetenin ani bir kararla kapanışa sürüklendiği de ihtimaller arasındadır.

Bu çalışma neticesinde; bahsi geçen gazete özelinde süreli yayınların yayımlandığı dönemin en somut şahitleri olduğu gerçeğinden hareket eden daha fazla akademik çalışmaya ihtiyaç olduğunun altı çizilmelidir. Buna göre araştırmacılardan; ülkenin sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik bileşenleri hakkında bilgi vermenin yanında bütün bu faktörlerden doğup gidişata yön veren basın dünyasının da tanınmasına aracılık eden *Vicdan* gibi saklı kalmış yerel yayınları tarihsellikleri nispetince tanıma ve tanıtmaya eğiliminde olmaları beklenmektedir.

Kaynakça

- Ağırman, Cemal. 2005. “Mustafa Takî Efendi, ‘Kırk hadis’ Yahut’İlm-i Hâl-i Siyâsî Ve İctimâî’ Adlı Eser Ve Bazı Hadislere Getirdiği Yorumlar”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX(2): 61-88.
- Arabacı, Caner. 2010. İttihat ve Terakki Basını. (Ed. H. Aydın), *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset* (s. 73-173). Konya: Palet Yayınları.
- Ayhan, Bünyamin. 2010. II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki, Siyaset ve Basın. (Ed. H. Aydın), *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset* (s. 43-71). Konya: Palet Yayınları.
- Berkes, Niyazi. 2003. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birinci, Ali. 2007. Halit Cevdet ve Gazetesi. *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri II* (s. 412-421). Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Birinci, Ali. 1990. *Hürriyet ve İtilâf Fırkası/II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki’ye Karşı Çıkanlar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Bozdağ, İsmet. 1992. *Dünyada ve Türkiye’de Basın İstibdadı*. İstanbul: Emre Yayınları.
- İnuğur, Nuri. 1993. *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İskit, Server. 1939. *Türkiye’de Matbuat Rejimleri*. Ankara: Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- Kocabaşoğlu, Uğur. 2010. “Hürriyet”i Beklerken/İkinci Meşrutiyet Basını. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Koloğlu, Orhan. 1992. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koloğlu, Orhan. 1985. “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”. ss. 68-71 içinde *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koloğlu, Orhan. 2005. *1908 Basın Patlaması*. İstanbul: Bas-Haş Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Koloğlu, Orhan. 2010. *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Vicdan: Sivas'ın İlk Özel Türkçe Gazetesi

- Mazıcı, Nurşen. 1996. 1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu. *Atatürk Yolu Dergisi*, 5(18).
- Nair, Güney. 1999. *Sivas Basını (1878-1999)*. Sivas: Dilek Ofset.
- Nair, Güney. 2016. Toplumsal açıdan Türk basın tarihi içinde Sivas basınının önemi, İrade-i Milliye ve Mustafa Kemal (Atatürk). (Haz. A. V. Can, K. Şahin, K. Taşkın, S. Kol, A. Kırksekiz), 14. *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri* (s. 38-48). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Nair, Güney. 2017. Türk Basın Tarihinde Taşrada Yayınlanan Bir Merkez Gazetesi: Ülke. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 80-93.
- Özgen, Murat. 2002. *Gazetecinin Etik Kimliği*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Paçacıoğlu, Burhan. 2003. Cumhuriyete Kadar Sivas Basını ve İrade-i Milliye'nin Yeri. *TÜBAR-XIV*, 77-102.
- Unbehaun, Horst. 2001. Sivas Vilayetinde Basının Doğuşu. *TÜBİAR-X*, 9-37.
- Şapolyo, Enver Behnan. 1971. Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın. Ankara: Güven Matbaası.
- Topuz, Hıfzı. 1973. 100 Soruda Türk Basın Tarihi. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tuğluca, Murat. 2007. Sivas Vilayet Gazetesi. *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri II* (s. 423-458). Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Tunaya, Tarık Zafer. 1984. *Türkiye'de Siyasal Partiler. C. 1. İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Sürelî Yayınlar

- Vicdan*, 13 Temmuz 1325, 1, 1-2.
- Vicdan*, 20 Temmuz 1325, 2, 3.
- Vicdan*, 27 Temmuz 1325, 3, 3.
- Vicdan*, 3 Ağustos 1325, 4, 2-3.
- Vicdan*, 10 Ağustos 1325, 5, 3.
- Vicdan*, 17 Ağustos 1325, 6, 1-2-4.
- Vicdan*, 7 Eylül 1325, 9, 4.
- Vicdan*, 14 Eylül 1325, 10, 1-4.
- Vicdan*, 21 Eylül 1325, 11, 1-3-4.
- Vicdan*, 28 Eylül 1325, 12, 1.
- Vicdan*, 26 Teşrin-i Evvel 1325, 15, 1.
- Vicdan*, 2 Teşrin-i Sâni 1325, 16, 3.
- Vicdan*, 9 Teşrin-i Sâni 1325, 17, 2-3.
- Vicdan*, 23 Teşrin-i Sâni 1325, 19, 4.

Ek 1. VİCDAN, 13 TEMMUZ 1325 TARİHLİ İLK SAYI

نومبر ۱ ۹ رجب سنه ۱۳۲۷ بازار ايرتسى ۱۳ تموز سنه ۱۳۲۵ رنجى سنه

صاحب امتياز ومدبر مسئول
خالد سردت

امور اداره وتجربه ايجون
مدبرسته مراجعت اولمليدير

منافع عموميه عائد آثار
مع الافتخار قبول اولوردوج
اولمليان اوراق اعاده اولمليان

اعلانات ايجون ايرتسى بازارلىق
ابدليبر

نسخهسى اون باره در

سجواس

محل ادارسى بلدى دائره سى
اتصالده دائره مخصوصه در

نشر مكارم اخلاقه وبين العناصر تاسيس اتحاد وفاقه وترقى ملت وملكته خدمت ايدر وشمدليك هفتده بردقه
جبقار نى طرف هفتده در.

بيان مسلك

وجدان، نى بشرده احسان خاص رحمان
موجود كائندن ممتاز، بونكه انسان
هر خيره سائق ودال، ناهى سوء الفصال
وجدان تدر ايجون، مصباح نور و عرفان
وجدان سليم اولورسه اعراض و نفع و غلبن
هر اربى عين حقد، هر حكى محض اتقان
هر محكمه خطادن آزاده اولماز اما
وجدان او كنده بك كوج تخلص اولور كر بيان
ناجز جريده مزده آملر بى كانه
«وجدان» نى رهبر اتمك اقولم مزده هر آن
لكن در اين عوالم در جمله كار و آمل
واقه مارأبنا الاوفيه نقصان

«وجدان» ك ملكى سر لوجه
سندده معلوم اولدنى اوزره اولاً دور
مشوم ممدومك ك بيوك سيمسى واليوم
واجب الازاله بر قيه سى اولان نساد
اخلاقى رفع ايجون شرق و غربك خزان
فضيلتدن القاط و اقتباس ايله معالى
ومكارم اخلاقه نى معرض استفاده به وضع
ايمك وسادات ملك ومات ايجون الزم
اولان محسن وكالاتك مؤثر و منمر
سورنلده انتشاريه خدمت ايمكدر.

ثانياً وطن عزيزم ترك تعاليسى ايجون
عثمانلى نام مدجلى التده بشايان عناصر
تبعه نك بكدى كبريه قارشو اظهار و ابرازه
حبه مجبور اولدقلى محبت، اخوت،
مودت، معاونت و شفقت كى خصائل
عاليه نك نكازيله بين الافراد اتحاد و وفاق
تام استحصالى و ملتك بكدل و بكوجود
اولملى اسبابك استكماليدر.
ثالثاً بروقتلر پيشواى مدنيت و معرفت
اولان ملت و ملكتمز رجوق زمانلر شكل
ايم اداره بوزندن صوك درجه بر
المحطاطه دوچار اولمش اولمليه شاهراه
ترقيه تلافى مافاه ايجون صوك درجه
محتاجى بولدىنى عرفان و معرفت تو.
سپتمه بلك مجبور ايديله جكددر.
انجاز وعهد و عهد استطاعته مقيد
اولدىنى جهته خدمات ناچيزانه مزك
كفابت و وسعت مزله محدود اوله جنى طبيى
و تقصيراتك حسن نيت «وجدان»
باغشلا نه جنى مأمول قويدر.
غزته من عموم افراد ملتك مشمول
لحاظه التفاتى اولملى مأمول و مستندا
ايسده نشر نامزده بالخاصه ولايمز سكته.

سنك احوال اجتماعسى و احتياج
مجلسى و قابليت موهومه و مكتسبه
نظر ايمان و اعتادن دور طولىه جقدر،
ومن الله التوفيق و عليه التكلان

اجل اعياذ مليه

اوح! صده از حد و ثنا اولسونكه
جناب و اهب العطايا بويوم مبارك كچن
سنه ادارا كنى و بوسنده تكرار نى ميسر
ايلدى .
سلام! سكا اى ملت معظمه كه اسلافك
مراقده ايديله لرندن سنك سعادت و شوكتنى
انظار غبطه لريله تقدس و تجليل ايدى بولر .
بى نهايه احترام! سكا اى امت مفخمه كه
شو برسه لك غزوات جليله كه و موفقيات
مبجملهك ايله اخلاف و انسالك الى الايد
حر و مسعود و بين الملل عظمت و شوكتله
دمكذار حيات اوله جقدر .
اوح! اختيار لرمن، اسارت مطلقه نك
غيره اه ايله كچن سنه بوكونده برلظه ده
رفع و اوتوز برمارت حر كتمز بوحانه سنكده

